

Haastatteluita – Intervjuer

Brexitin maantiedettä – Haastattelussa Kathy Burrell

Britanniassa järjestettiin 23. kesäkuuta 2016 neuvonantava kansanäänestys, jossa 51,89 prosenttia äänestäneistä puolsi Britannian irrottautumista Euroopan unionista (EU:sta). Osin odottamatonkin tulos aiheutti lumivyöryefektin, joka synnytti valtaisan joukon uusia olosuhteita ja asemointeja. Brexitiksi nimetyn irtautumisprosessin seuraukset ulottuvat monille henkilökohtaisille ja ammatillisille osa-alueille. Useiden alojen tutkijat ovat kuvailleet Brexitiä suuremmaksi asiaksi kuin vain yhdeksi tapahtumaksi historiassa. Onkin selvää, että Brexit on, ja tulee olemaan, enemmän kuin äänestyksen tulos tai väline politiikan harjoittamiseen. Se tulee vaikuttamaan laaja-alaisesti ja pitkäaikaisesti useaan yhteiskuntaan monella tasolla huolimatta siitä, millä tavalla Britannian ero EU:sta toteutuu – vai toteutuuko ensinkään. Tätä kirjoitettaessa Brexitiä ei ole vielä virallistettu ja erosopimuksen sisällöstä neuvotellaan parhaillaan Britannian ja EU:n välillä.

Myös monet aiheesta kirjoittaneet yhteiskunta- ja maantieteilijät ovat kiinnittäneet huomiota Brexitin moniulotteiseen luonteeseen. Kirjoituksissa on sivuttu muun muassa kulttuuristen erottelujen tematiikkaa, rasismia, valkoisuuden kokemusta, maahanmuuttajien, maahanmuuton ja kodin määrittelyä, paikkakokemusten uudelleenarviointia paikkaidentiteettien näkökulmasta, pakotettuja ja vapaaehtoisia muuttoliikkeitä, geopolittisia kysymyksiä, oikeuksia paikkaan, alueellisten ja kulttuuridentiteettien monisyisyyttä ja taloudellisen hyvinvoinnin jakautumista. Äänestyksen lopputulosta sekä kerrannaisvaikutuksia on selitetty kaikilla näillä teemoilla.

Yksi monipuolisimmin käsitellyistä kysymyksistä on EU-kansalaisten ja EU:n ulkopuolisten ihmisten asema Britanniassa. Kysymys liittyy väistämättä laajempaan narratiiviin maahanmuuttajista ja maahanmuutosta. Vaikka rasismiin ja maahanmuuton vastaiseen ajatteluun liittyvät keskustelut ovat historiallisesti olleet enemmän tai vähemmän näkyvä aihe brittiyhteiskunnassa, Brexit-äänestyksen tulos näyttää avanneen Pandoran lippaan ja nostaneen sekä uusia että vanhoja vastakkainasetteluja aiempaa kärjistyneemmin esille. Monet Britanniassa asuvat eurooppalaisiin vähemmistökansalaisuuksiin kuuluvat ihmiset ovat yhtäkkiä joutuneet pohtimaan oikeuksiaan asua Britanniassa. Tällaisista kokemuksista ovat puhuneet varsinkin mel-

Kathy Burrell Norjan Trondheimissa, Gamle Bybro-sillalla Nordic Geographers Meeting -konferenssissa kesäkuussa 2019. (Kuva: Kathy Burrell, 06/19)

ko hiljattain EU:hun liittyneistä maista muuttaneet asukkaat, joille jäsenyyden mukanaan tuoma vapaa liikkuvuus on vielä suhteellisen uusi asia, ja joiden lähtömaista (esim. Baltian maista, Pohjoismaista ja Itä-Euroopasta) ei ole samanlaista Britanniaan suuntautuvan muuttoliikkeen historiaa kuin esimerkiksi monista Aasian tai Afrikan maista.

Aikaisemmin EU:n tarjoama vapaa liikkuvuus on antanut jäsenmaidensa kansalaisille kollektiivisen ja suhteellisen vakaan statuksen, jonka ansiosta he ovat kohdanneet vain vähän ennakkoluuloja tai rasismia (poikkeuksiakin toki on, tutkimusten mukaan niin kantaväestö kuin muut maahanmuuttajatkin ovat kohdistaneet jonkin verran rasismia esimerkiksi Itä-Euroopan maista lähtöisin oleviin). Brexitin myötä monet ovat joutuneet arvioimaan uudelleen suhdettaan sekä Britanniaan että lähtömaihinsa, sillä puheet ja ajatukset lähtömaahan palaamisesta, joko pakotetusta tai vapaaehtoisesta, ovat olleet toistuvasti esillä. Aikaisemmin lähinnä ”joihinkin muihin” kohdistunut rasismi onkin nyt arkipäivää myös useammille EU-kansalaisille.

Yliopistonlehtorina Liverpoolin yliopistossa työskentelevä Kathy Burrell on tutkinut Brexitiä erityisesti Britanniassa asuvien puolalaisyhteisöjen näkökulmasta. Hänen tutkimuksensa keskiössä on ollut rodullisuuden ja maahanmuuton laaja näkyvyys vuoden 2016 Brexit-kampanjoinnissa (esim. Burrell & Botterill 2018). Tässä tutkimuksessa käsiteltiin puolalaisten maahanmuuttajien kokemuk-

sia maahanmuuttovastaisuuden kasvaessa. Tutkimus linkittyi vahvasti keskusteluun rakenteellisesta rasismista, joka muovaa maahanmuuttoon liittyvää lainsäädäntöä ja julkista keskustelua. Tuoreessa artikkelissaan Burrell ja Mateus Schweyher (2019) jatkavat saman teeman parissa. He kirjoittavat viimeaikaisista muutoksista Britannian maahanmuuttohallinnossa sekä siitä, kuinka nämä vaikutukset näkyvät puolalaisyhteisöjen arjessa. Brexit-keskustelun käydessä Britanniassa ja EU:ssa kuuma Burrell istuutui kertomaan *Terralle* ajatuksiaan Brexitistä.

Miten kuvailisit Brexititä ilmiönä yhteiskuntamaantieteilijän näkökulmasta?

Brexit on osoittautunut erittäin monimutkaiseksi ilmiöksi, ja se monimutkaistuu koko ajan. Yhteiskuntamaantieteilijän näkökulmasta asiassa on todella monta puolta. Brexit koetaan erittäin henkilökohtaisena, ja sitä on käsitelty paikallisilla ja alueellisilla tasoilla. Vastakkainasetteluja on syntynyt esimerkiksi kaupungeissa, joissa on äänestetty puolesta ja vastaan. Samalla lailla on syntynyt juoppaa myös Britannian pohjois- ja eteläosien välille.

Keskustelu ja asenneilmapiirin muutos vaikuttavat Britanniaan usealla tasolla. Esimerkiksi Skotlannin itsenäisyyskeskustelu ja Pohjois-Irlannin rauhanprosessi ovat saaneet uusia muotoja. Brexitillä on myös geopoliittisia seurauksia, sillä se työntää Britannian kohti uusia poliittisia alliansseja. Irtautuminen EU:sta saattaa lisäksi aiheuttaa sen, että EU:n aikaiset yhteistyö- ja kaupakumppanuudet karsivat. Lisäksi ihmiset etäännyvät toisistaan tunne- ja ihmissuhdetasolla. Brexit tuottaa käytännön ongelmia myös esimerkiksi rajavalvonnan prosesseihin sekä matkustus sopimuksiin.

On perusteltua pohtia myös, miten EU-kansalaisia kohdellaan Britannian rajalla, mitä satamissa tapahtuu, tai miten Brexit vaikuttaa Euroopassa toimivien halpalentoyhtiöiden toimintaan sen jälkeen, kun ilmaialue säätelevä EU-tuomioistuin ei enää vaikuta Britanniassa. Kaikki nämä teemat antavat maantieteilijöille ajattelemisen aihetta. Ihmisten ja poliitikojen väliselle suhteelle on myös tapahtumassa jotain merkittävää juuri nyt. Tämä liittyy luottamukseen sekä informaation saatavuuteen ja uskottavuuteen. Yhteiskuntamaantiede, yhdessä muiden tieteenalojen kanssa, voi tuoda näitä teemoja yhteen ja osoittaa, kuinka nämä seikat kerrostuvat toistensa kanssa ja vaikuttavat ihmisiin eri tavoin.

Olet tutkinut kattavasti esimerkiksi puolalaisia Britanniassa. Mikä on mielestäsi Brexitin suurin vaikutus heidän elämäänsä?

Norjan tutkimussäätiön rahoittaman hankkeemme kenttätyöjakso sijoittui vuosien 2017 loppuun ja 2018 alkuun. Tuolloin Brexit oli ”melkein, muttei kuitenkaan” tapahtunut ja ihmiset elivät eräänlaisessa välitilassa. Silloinkin kuulimme tarinoita siitä, kuinka ihmiset eivät tunteneet itseään tervetulleiksi (”miksi olette edelleen täällä, luulimme lähettäneemme teidät kotiin”). Ihmiset olivat ahdistuneita tulevaisuudesta. Toiset olivat vihaisia ja halusivat taistella vastaan – heitä ihmetytti varsinkin se, että Britannia haluaisi lähettää matalapalkatut maahanmuuttajat pois. Kuka työt sitten tekisi? Monien mielestä ”Britannia ei voi olla niin typerä, että potkaisee meidät pois”.

Kun tilannetta tarkastelee nyt, osaset ovat jälleen siirtyneet. Kenttätyön aikana pysyvän oleskeluluvan hakeminen ei ollut päällimmäisenä ihmisten mielessä, mutta siitä on tullut tutkimukseen osallistuville yhä tärkeämpi asia. Ihmiset tiedostavat, että heidän tulee rekisteröityä pysyviksi asukkaiksi Britanniassa, ja tämä aiheuttaa huolestuneisuutta. Hakijoiden tulee esimerkiksi pystyä osoittamaan asettuneensa Britanniaan pysyvästi. Pysyvä oleskelulupa on vastakohta EU:n sopimukselle vapaasta liikkuvuudesta, sillä se edellyttää todisteita työllistymisestä ja sisältää vahvoja ehtoja liittyen esimerkiksi rikollisuuteen. Se on eräänlainen ehdollinen kansalaisuus.

Rekisteröitymiseen liittyy myös koko joukko käytännön asioita – järjestelmä (rekisteröitymiseen tarvittava sovellus) esimerkiksi toimii vain joissain puhelinmalleissa. Ihmisille ei myöskään anneta virallisia dokumentteja todisteeksi pysyvän oleskeluluvan myöntämisestä, joten heillä ei ole mitään, mitä näyttää rajatarkastuksissa. Myös lasten oikeudet huolestuttavat, samoin kuin se, kyteekö pinnan alla uusi ”Windrush-skandaali”. [Windrush-skandaalilla viitataan vuoden 2018 poliittiseen skandaaliin Britanniassa. Se koski maahanmuuttajia, joita pidettiin tutkintavankeudessa väärin perustein, joilta evättiin lakiin perustuvia oikeuksia ja joita uhattiin karkottamisella. Suurin osa näistä ihmisistä oli saapunut Britanniaan ennen vuotta 1973 erityisesti Karibian alueelta. Heidät tunnetaan niin sanottuna ”Windrush-sukupolvena”. Nimitys viittaa Empire Windrush -nimiseen laivaan, joka toi ensimmäisiä Länsi-Intialaisia maahanmuuttajia Britanniaan vuonna 1948.]

Havaitsimme tutkimuksessamme myös, että Brexit vaikutti muihinkin asioihin. Konservatiivipuolueen lietsoma vihamielisyyden ilmapiiri ja hyvinvoinnin epätasa-arvoinen jakaantuminen vaikuttivat jo ennestään taloudellisesti heikossa asemassa olleisiin ihmisiin. Ihmiset alkoivat myös huomata että heidän tuli todistaa kansalaisuutensa ja asemansa eri tilanteissa – esimerkiksi lääkärin

vastaanotolla ja pankissa. Ne, jotka yrittivät hakea Britannian kansalaisuutta Brexitin aiheuttamien pelkojen saatteluina, saivat huomata että prosessista oli tullut valtavan kallis ja hankala – hakemus oli yli 80-sivuinen. EU-kansalaisuus oli aiemmin suojannut puolalaisia monilta näiltä asioilta, mutta nyt ne vaikuttivat heidänkin elämäänsä.

Brexit muuttaa olennaisesti ihmisten ja paikkojen välisiä suhteita. Kun tarkastellaan esimerkiksi Britannian kantaväestöä, Britanniassa asuvia maahanmuuttajia sekä EU-maissa ja muualla maailmassa asuvia britejä, sekä niitä siteitä, joita Britanniassa asuvat maahanmuuttajat ylläpitävät Britannian ja lähtömaidensa välillä, Brexitin vaikutuksia voidaan pitää maailmanlaajuisina. Oletko omassa tutkimuksessasi huomannut, että ihmiset joutuvat samanaikaisesti uudelleenarvioimaan suhdettaan sekä Britanniaan että alkuperäiseen kotimaahansa?

Kävimme haastateltavien kanssa paljon keskusteluja siitä, että Britannia ei enää tunnu kodilta. Toisaalta näissä keskusteluissa korostui, että ihmiset eivät halunneet myöskään palata Puolaan. Monet punnitsivat vapaan liikkuvuuden tuomaa mahdollisuutta muuttaa johonkin toiseen EU-maahan. Vaikka mediassa on puhuttu paljon siitä, että ihmiset ovat palanneet muun muassa Puolaan tai muuttaneet muualle, suurin osa tutkimuksemme piirissä olleista ihmisistä piti kuitenkin Britanniaa kotinaan. Heidän lapsensa kävivät koulua Britanniassa, eikä heidän pitäisi mielestään joutua lähtemään. Mutta paljon tuhoa on jo aiheutunut. Haastattelemani ihmiset eivät puhu mielellään julkisesti puolaa, ja heidän luottamuksensa muihin ihmisiin on vähentynyt.

Jos Brexitiä tarkastellaan ”paikan” näkökulmasta, nousee esille liuta erilaisia asemointeja. Yksi entistä näkyvämmäksi tullut diskurssi liittyy rasimin ja maahanmuuttajavastaisuuden kokemuksiin ”valkoisuuden” kautta. Olen huomannut monen yhteiskuntaantieteilijänkin käsittelevän tätä aihetta. Oletko itse pohtinut ”valkoisen maahanmuuttajan” kokemia rasismia, ja millaisia asemointeja siihen mielestäsi liittyy?

Tutkimme tätä aihetta hankessamme, ja olemme todenneet tämänkin monimutkaiseksi kysymykseksi. Valkoisuus ja EU-kansalaisuus ovat tarjonneet merkittävää suojaa tutkimuksemme osallistuneille samalla kun yhteiskunnallinen ilmapiiri on paikoin muuttunut yhä rajaavammaksi. Muut maahanmuuttajaryhmät ovat kohdanneet jo aiemmin rajaavia käytäntöjä liittyen toimentulorajojen määrittämi-

seen, terveydenhuollon maksullisuuteen, karkotuspäätöksiin ja rodullistaviin profilointeihin esimerkiksi rajanylityspaikoilla. Nyt kun nämä asiat koskettavat myös valkoihoisia EU-alueelta tulleita maahanmuuttajia, ihmiset reagoivat voimakkaasti.

Huomasimme tutkimuksessamme, että valkoihoisuus toimii suojakilpenä vain tiettyyn rajaan asti. Kuten muutkin tutkimukset ovat osoittaneet, muukalaisviha ja viharikokset ovat lisääntyneet, ja ne ovat kohdistuneet muun muassa puolalaisiin monella tapaa – esimerkiksi mediassa käytävän keskustelun ja väkivallan muodossa. Totesimme myös, että valkoihoisuus tarjoaa kyllä suojaa tietyissä tilanteissa, mutta samalla sen suojaavuus on kytköksissä yhteiskunnalliseen asemaan. Esimerkiksi poliisi korjaa todennäköisemmin talteen valkoihoisen puolalaisen kodittoman miehen kuin brittiläisen. Myös työvoimatoimistossa asioiminen voi hankaloitua, jos henkilöllä on erikoinen nimi ja aksentti. Lisäksi valkoihoisuuden hierarkioista on käyty paljon keskustelua. Vallalla on tunne, että pohjois- ja länsieurooppalaisia kohdellaan paremmin kuin puolalaisia, jotka asettuvat eräänlaiseen välitilaan. Heitä pidetään itäeurooppalaisina, mutta ei yhtä ”toisina” kuin esimerkiksi romanialaisia tai bulgarialaisia. Valkoihoisuus on eittämättä etu keskellä vihamielisyuden ilmapiiriä, mutta se ei ole absoluuttinen suoja. Ja sen takaama turvallisuus voi hävitä helposti.

Brexitin myötä keskusteluun on noussut myös toinen näkökulma liittyen valkoihoisuuteen ja rasismiin. On alettu puhua niin kutsutuista ”jälkeen jätetyistä” (left behinds). Termillä viitataan Brexitiä kannattaneisiin äänestäjiin, joiden on katsottu koostuvan pääosin valkoisesta, Britannian kantaväestöön kuuluvasta työväenluokasta. Heitä pidetään yleisesti vastuussa äänestystuloksesta. On keskusteltu siitä, että samalla kun heidän käytöksensä voidaan nähdä maahanmuutto- ja maahanmuuttajavastaisena, se voisi itseasiassa olla yritys säilyttää side Britannian menneisyyteen ja jaettuun kokemukseen paikasta eräänlaisena sukupolvikokemuksena. Jaatko tämän näkemyksen?

En täysin. Tutkimus on osoittanut, että iso osa Brexitin puolesta äänestäneistä oli keskiluokkaisia ja asui maan eteläosissa. Luokkajaot määrittäytyvätkin tässä yhteydessä monella tavalla. On tärkeitä muistaa, että Britannian työväenluokka on erittäin moniethninen. Samalla on kuitenkin selvää, että postkolonialismin jälkeinen nostalgia näkyy, ja ihmisten asenteita värittävä edelleen ajatukset siitä, että Britannia oli suurvalta, joka voitti toisen maailmansodan ja pystyy yhä tekemään asioita yksin. Tämä ajattelutapa on tietenkin valikoiva, ja jättää

pois sekä kolonialismiin liittyviä tärkeitä aspekteja että sodanaikaisia monimutkaisia kumppanuus- ja valtasuhteita. Mielestäni ajatus Britanniaa suurvaltana kulkee kuitenkin luokkarajojen läpi ja myös yläluokka on ylläpitänyt sitä, samoin kuin tabloid-lehdistö. Brexit osuu aikaan, jolloin EU:n ja esimerkiksi Saksan vastaiset tarinat ja sloganit ovat jo vuosikymmeniä kiertäneet kansan keskuudessa. Britannian ylivertaisuus outoa, byrokraattista Eurooppaa vastaan on tavallaan ollut iskostettuna ihmisten mieliin jo kauan.

Mitkä asiat näkisit suurimpina eroina Britannian maahanmuuttovastaisessa ilmapiirissa ennen ja jälkeen Brexitin? Onko esimerkiksi tiettyjen maahanmuuttajaryhmien välillä eroja – vaikkapa siinä, miten heihin suhtaudutaan tai miten he itse suhtautuvat muihin?

Mielestäni suurin muutos on ollut maahanmuuttovastaisuuden lisääntynyt näkyvyys. Siitä on tullut osa yleistä ajattelua. Piilotettu rasismi on vaihtunut näkyväksi ja väkivallan mahdollisuus on kasvanut. Osa tästä näkyy asenteissa sellaisia ryhmiä kohtaan, joihin ei aikaisemmin ole kohdistettu samanlaisia asenteita – kuten juuri Euroopan maista tulleet maahanmuuttajat. On toki selvää, että tummaihoiset muodostavat edelleen suurimman ryhmän, johon nämä asenteet kohdistuvat. Näyttää myös siltä, että vallalla on yleisesti suvaitsemattomampi ilmapiiri ja myös muut vähemmistöt tai uskonnolliset ryhmät, kuten esimerkiksi LGBT-yhteisö ja muslimit, ovat tähtäimessä. Kuitenkin solidaarisuuttakin esiintyy. Oikeastaan vahvat asenteet kumpuavat vähemmistön käyttäytymisestä. Tämä vähemmistö on vain

alkanut käyttää enemmän ääntä ja saanut enemmän näkyvyyttä.

Kuten aiemmin jo mainitsinkin, maantieteilijät lähtevät liikkeelle siitä, että Brexit on monitahoinen ilmiö. On tärkeää tunnistaa, miten asiat liittyvät toisiinsa. Maantieteilijöillä on paljon työskarkaa Brexitin geopolittisissa vaikutuksissa – esimerkiksi siinä, mihin Britannia sijoittuu ilmastonmuutoskeskusteluissa Brexitin jälkeen. Populismin nousu ja kansallisuusaate ovat myös tärkeitä aiheita. Maantieteilijöillä on näköalapaikka siihen, miten Brexit vaikuttaa rajaamiskäytäntöihin ja infrastruktuuriin, miten liikkuvuus muuttuu, keitä Brexitin tuomat muutokset haittaavat ja keitä eivät. Tietenkin myös kysymykset emotionaalisista vaikutuksista ja uusi-identiteettien muodostumisesta eri mittakaavoissa ovat tärkeitä.

KIRJALLISUUS

- Botterill, K. & K. Burrell (2018). (In)visibility, privilege and the performance of whiteness in Brexit Britain: Polish migrants. *Environment and Planning C: Politics and Space* 37: 1, 23–28.
- Burrell, K. & M. Schweyher (2019). Conditional citizens and hostile environments: Polish migrants in pre-Brexit Britain. *Geoforum* 106, 193–201.

EVI-CARITA RIIKONEN